

מודים אנחנו לך

באחת מקביעותיו המופלאות לימד אותנו רבי נחמן מברסלב, שבאיזה שהוא מקום בעולם חי אדם המיוסר על ידי קושיא קשה אחת, בעוד שבקצה השני של העולם חי אדם ולו קושיא נוראה אחרת, כשאף אחד מהם אינו יודע שהקושיא האחת פותרת את השנייה. תופעה זו שלפנינו הקסימה אותי תמיד, אף אם ממנה משתמע לכאורה שעד שיבוא אליהו, לא נוכל לפתור אותה, ואף לא להדגים אותה. למרות זאת, אנסה לשתף אתכם עם דוגמה חלקית שעלתה במחשבתי כשאמרתי הלל בחגי הלאום מחד ובראש-חודש ושבעות מאידך.

זמן רב הטרידה אותי שאלה הקשורה במצווה לקרוא את ה'הלל'. אנו אומרים דברי שבח להקב"ה בכמה מקומות בברכות התפילה היומיומית, וודאי בתפילות השבת, למשל בהתחלת פסוקי דזמרה ובסיומם; ב'ברוך שאמר': "הָאֵל-הַאֵב הַרְחֵמְנוּ הַמְהַלֵּל בְּפִי עַמּוֹ, מְשַׁבַּח וּמְפָאֵר בְּלִשׁוֹן חֲסִידָיו וְעֹבְדָיו... בְּשִׁבְחוֹת וּבְזִמְרוֹת. נְגַדְלֶךָ וּנְשַׁבְּחֶךָ וּנְפָאֲרֶךָ וְנִזְכִּיר שְׁמֶךָ וְנִמְלִיכֶךָ מִלְּפָנֵינוּ... וּבִישְׁתַּבְּחֵנוּ, בְּבִרְכָה: "אֵל-מְלֶכֶךָ גְּדוֹל וּמְהַלֵּל בְּתִשְׁבְּחוֹת, אֵל-הַהוֹדָאוֹת". תפילות אלו אינן מדברות רק על המצווה לקרוא את השבחות, אלא יתירה מכך, על החובה המוסרית להודות לה': "שֶׁכֶּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים... לְהוֹדוֹת לְהֵלֵל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדָּר וּלְנַצַּח לְבָרֵךְ לְעֲלֶה וּלְקַלֵּס". אנו מרגישים שלפנינו חובה מוסרית להודות למקור החיים והטוב, ורבינו סעדיה גאון, ב'אמונות ודעות' שלו, ראה בחובה זו את מהות האמונה הדתית וחובה מוסרית הקודמת לקבלת עול מצוות. חובה זו מקיים עם ישראל, בשבחות ובזמירות לא-להי האמת, שבחות שנשכחו לא רק על ידי הדורות שפנו אל האלילים אלא אף על ידי הדתות המונותיאיסטיות, המאמינות אמנם בא-ל אחד, אך במחשבתם ובמעשיהם, עובדות הן פעמים רבות אלהים אחרים (כאלו שאינם ראויים למקף של כבוד בשמותיהם...), או את עצמם. אכן, את החובה המוסרית של הכרת התודה אנו מבינים היטב. אך כיצד אפשר להבין שהקב"ה מצווה להללו? האם זקוק הוא ל'הלל' זה?

טרם סיימתי להרהר בשאלה זו, ואז שאלה נוספת המלווה אותנו שנים רבות, חזרה אלי במלוא כוחה ואותה הרגשתי השנה ביתר עוז. באומרי הלל ביום העצמאות וביום ירושלים. מדוע מתנגדים החרדים לומר 'הלל'? ומדוע מפקפקים שלומי אמוני ישראל מסוימים האם לומר ה'הלל' ברגעים היסטוריים קשים בהם מרגישים הם שהמדינה סטתה מהדרך אשר הם רואים כנכונה? מתוך העצבות הבנתי שקושיא זו השנייה בעצם מתרצת במקצת את הראשונה.

לא על כל תופעה מותר לומר 'הלל'! אמנם כן, חובה לברך על הרעה ('ברוך דיין האמת') כשם שמברכים על הטובה ('הטוב והמטיב'). וקל וחומר שאנו חייבים לומר ברכה של הטובה, על עצם החיים, אך ברכה איננה עדיין 'הלל'. כדי להסביר הבדל זה אזקק לאחד מעקרונות גישתו הקבלית-היסטורית של הרמח"ל. כפי שאני מבין את שיטתו, ההיסטוריה

האנושית מהווה מעין מחזה דרמטי. וכמו במחזות רבים, גם במחזה זה, עלולים אנו להיות מוטעים בו. במחזה מתח למשל, אנו עלולים לחשוד שאותו אדם החף מפשע, הוא הרוצח, זאת עד שבשלב מסוים העלילה תתהפך. המחזה חייב להראות לנו שטעינו, ואותם הרמזים שקודם החשידו את החף מפשע חייבים עכשיו להתגלות כמוכיחים את ההפך ומצביעים על האשם האמתי. כך גם במחזה הדרמטי האולטימטיבי - המחזה של ההיסטוריה האנושית. נדמה לנו שבעולם שולטים כוחות עצמאיים שאינם נכנעים לריבונות הא-להית. בטבע – עדים אנו כיצד פועלים חוקים אדישים, ובהיסטוריה – זו נשלטת ע"י כוחות אנטי-מוסריים בעליל. מתוך כך מופיעות דתות, פילוסופיות ואידיאולוגיות, פוליטיות ותרבותיות, היוצרות את האשליה שהאמת אצלם, אשליה אותה הם יוצרים ומחזקים פעמים רבות בגיבוי כוח החרב. אשליות ושקרים אלה חייבים להיעלם. בשלב מסוים במחזה, יהיו הן עצמן חייבות להתגלות במלוא אפסותם ואף להרוס את עצמן. קריסת המפלצת הקומוניסטית הייתה לדעתי בעיני דוגמה נפלאה להוכחה בדרך השלילה שבמחזה. היא הרסה את עצמה. אנחנו מודים על כל טוב שקיבלנו, לכך יש לנו ברכות. אך ל'הלל' תפקיד שונה. ה'הלל' נאמר על משהו יסודי בעולם, בתוכנית הא-להית של העולם, ממנה מתגלים לפעמים הבזקים מופלאים.

האשליות עדיין שולטות בעולם. ולמרות זאת עלינו להאמין שהמחזה כולו מבויס על ידי הקב"ה. את הטוב בו אנו זוכים יום יום, אנו מבטאים ועבורו אנו מודים על ידי הברכות. גם בתוכנית הגדולה של העולם אנו שותפים לאותם האשליות היומיומיות. אך פעמים מתגלים במחזה רמזים לאמת המסתתרת מאחורי אשליה אלו. אלה הם אבני דרך במסע לנקודת השיא של המחזה שהיא ביטול האשליה - הגאולה. או אז עלינו לומר את ההלל. הציווי לומר את ה'הלל' מהווה גושפנקא לעובדה שלפנינו ברק-גילוי של היד הנעלמה, ברק אור האמת בעולם של חושך. עכשיו מותר להלל. על כך המחלוקת עם החרדים. אנו מאמינים שהקמתה של מדינת ישראל ומלחמת ששת הימים, ולדעתי גם מלחמת יום הכיפורים, היוו ברקים מעין אלה, שהסירו במקצת את החושך שהאפיל על פעולתו המסתורית של הבמאי. כשהחושך מתבהר אף במקצת, הבמאי מתגלה. או אז, מותר לנו לומר 'הלל', ובעצם מצווים אנו לומר 'הלל'. "רְנֵי עֲקֶרֶה לֹא יִלְדָה. פְּצָחֵי רֶנָּה וְצִהְלֵי". עקרה זאת היא ישראל בגלות. עקרה זו, אף אם היא עדיין בהריון, חייבת לומר 'הלל', ועל ההיתר והמצווה האלו אומרים אנו בתפילה את דברי רב (סוטה מ ע"א): "מודים אנחנו לך ה' א-להינו... על שאנו מודים לך". רבש"ע, תודה שאתה מרשה לנו, על ידי מצוותך, לומר תודה. אכן, האם הקב"ה זקוק ל'הלל'! כן, כי הקב"ה רוצה שגם אנו נראה את ההבזקים של אורות הגאולה.